

8. Wallace Oates E. A Reconsideration of Environmental Federalism / Oates E. Wallace // Resources for the Future. — 2001. — November. — P. 1–54.

9. Adler Jonathan H. Jurisdictional Mismatch in Environmental Federalism / Jonathan H. Adler // N. Y. U. Environmental Law Journal. — 2005. — Vol. 14. — P. 130–178.

10. Engel Kirsten H. Harnessing the Benefits of Dynamic Federalism in Environmental Law / Kirsten H. Engel // Emory Law Journal. — 2006. — Vol. 56. — P. 159–188.

11. Stewart Richard B. Controlling Environmental Risks Through Economic Incentives / Richard B. Stewart // Columbia Journal of Environmental Law. — 1988. — Vol. 13. — P. 154.

12. U. S. Advisory Commission on Intergovernmental Relations, Intergovernmental Decisionmaking for

Environmental for Environmental Protection and Public Works. — 1992. — P. 1.

13. Vogel D. Post Environmental Federalism in the European Union and the United States / D. Vogel, M. Toffel, Diahanna // Globalization and National Environmental Policy : international conference, Veldhover, September, 2003. — Veldhover, 2003. — P. 1–23.

14. COUNCIL OF THE EUROPEAN UNION : Brussels, 15 April 2008. — 6655/08. — <http://www.europa.eu.int/>.

15. Мальшева Н. Р. Гармонизация экологического законодательства в Европе / Н. Р. Мальшева. — К. : Фірма «КІТ», 1996. — 233 с.

Представлена в редакцію 20.07.2010 г.

УДК 330.15:56(043.3)

Т. В. Ревко,

*канд. екон. наук,
доцент,*

*Державний інститут управління
та економіки водних ресурсів,
м. Київ*

ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА РОЗВИТКУ ВОДНОГО ГОСПОДАРСТВА ТА НАПРЯМИ ЇЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Функціонування і розвиток водогосподарсько-меліоративного комплексу має в повній мірі забезпечуватися та підтримуватися державною політикою за будь-яких умов. Це обумовлюється високою залежністю всіх сфер життєдіяльності від кількості та якості водних ресурсів країни і транскордонних вод. Держави, які не достатньо забезпечені водними ресурсами, значно поступаються своїми економічними, політичними, соціальними, демографічними, економічними та іншими позиціями на світовому просторі. Крім того, проблеми водних ресурсів прямо впливають на безпеку розвитку країни. Тому в першу чергу необхідно забезпечити еколого-економічну безпеку розвитку водного господарства, яка залежить від багатьох факторів.

Еколого-економічна безпека розвитку водогосподарсько-меліоративного комплексу є однією із найважливішої складової національної безпеки. Водні ресурси — невід’ємні елементи виробничих процесів і системи життєдіяльності будь-якого жи-

вого організму. Відповідно від того, наскільки ефективно охороняються, використовуються та відтворюються водні ресурси залежить добробут громадян і місце України на міждержавному просторі.

Проблеми водних ресурсів досліджували П. Д. Хоружий, Т. П. Хомутецька, А. Л. Котельчук [1], А. Б. Кордюм [2], А. В. Яцик [3] та ін.

Вченими досліджено проблеми забруднення, вичерпання, деградації, екологічної кризи водних ресурсів. Серед методів вирішення наведених проблем виділяють вдосконалення існуючих технологій водоочистки та перехід до басейнового управління водними ресурсами. Слід зазначити, що до проблеми науковці підійшли комплексно, багатоглядно, піднімають різні проблеми, пов’язані з водними ресурсами, проте не згадують фінансово-економічні важелі. [1] Також досліджуються некапіталомісткі питання удосконалення управління водогосподарсько-меліоративним комплексом. Проте серед сучасних не затратних методів

© Т. В. Ревко, 2010

управлінської науки не згадується методика рейтингової оцінки, яка сьогодні застосовується в різних галузях національної економіки на різних рівнях управління та у водному секторі зокрема [2].

Проблеми безпеки розвитку водного господарства, на жаль, сьогодні не достатньо представлені науковцями. Водні ресурси в контексті екологічної безпеки та збалансованого розвитку держави досліджує А. В. Яцик. Вчений вважає, що «основною причиною екологічної кризи в Україні є господарювання за надмірної експлуатації природних ресурсів і багатств без урахування екологічних законів, чинників, вимог, критеріїв та обмежень» [3]. У роботі автора піднімається питання раціонального екологічно-безпечного водокористування.

У всіх працях згаданих вчених [1, 2, 3] внесені пропозиції щодо удосконалення басейнового управління водними ресурсами. Отже, стислий огляд існуючих наукових напрацювань показує, що значного доопрацювання потребує теоретико-методологічна база еколого-економічного безпечного управління водним господарством.

Продовжуючи і підтримуючи основні позиції проведених наукових досліджень, ми поставили собі за завдання в науковій роботі окреслити основні особливості рейтингової оцінки водогосподарсько-меліоративного комплексу, обґрунтувати необхідність оцінки рівня еколого-економічної безпеки розвитку водного господарства та сформулювати перелік індикаторів і їх значень, за якими проводиться така оцінка.

Державний комітет України по водному господарству забезпечує виконання стратегічних національних інтересів. Зокрема, готує пропозиції щодо формування державної політики у сфері розвитку водного господарства, меліорації земель, забезпечення потреб населення і галузей національної економіки у водних ресурсах, здійснення в цій сфері єдиної технічної політики, впровадження досягнень науки і техніки, нових технологій, передового досвіду роботи та забезпечення реалізації цієї політики; розробляє і приймає участь у реалізації загальнодержавних, міждержавних і регіональних програм використання й охорони вод і відтворення водних ресурсів; забезпечує задоволення потреб населення і галузей національної економіки у водних ресурсах і проводить їх міжбасейновий перерозподіл; здійснює заходи, пов'язані із запобіганням шкідливій дії вод і ліквідацією її наслідків, включаючи протипаводковий захист сільських населених пунктів і земель [4].

Зважаючи на весь перерахований спектр завдань, цілком обґрунтованим видається визначення рейтингів діяльності водогосподарських організацій з метою оперативного і стратегічного контролю за їх діяльністю, що забезпечує існування можливості своєчасного вирішення існуючих проблем.

Сьогодні рейтингова оцінка здійснюється за такими блоками: експлуатаційний, фінансово-економічний, кадровий, функціонально-відомчої системи. Для кожного блоку визначений перелік показників.

Експлуатаційний блок включає: співвідношення обсягів виконаних ремонтних робіт до профінансованих за загальним фондом; виконання ремонтних робіт за рахунок коштів спеціального фонду; виконання земляних робіт на міжгосподарській меліоративній мережі; виконання очистки та ремонту міжгосподарської меліоративної мережі; показник із ремонту гідротехнічних споруд; виконання планових завдань з обкошування каналів; показник із механізації обкошування каналів; узагальнений показник роботи з енергозбереження, який враховує зміни в обсягах спожитої електроенергії на власні потреби, ефективність виконання заходів з економії паливно-енергетичних ресурсів і економію коштів на оплату електроенергії при багатотарифному обліку її вартості.

Фінансово-економічний блок містить: темп зростання обсягів надходжень до зведеного бюджету; виконання плану з надходження до зведеного бюджету; обсяг надання платних послуг одним працівником; темп зростання надання платних послуг до попереднього року; відношення обсягів платних послуг до обсягів фінансування за загальним фондом; узагальнений показник з оплати праці, який враховує питому вагу працівників, зайнятих на спеціальному фонді у чисельності всього, та питому вагу фонду оплати праці спеціального фонду у загальному фонді оплати праці, а також обсяг фонду оплати праці спеціального фонду, направлений на оплату праці працівників, які утримуються за загальним фондом.

Показники кадрової роботи включають: розподіл працівників за віком, рівнем освіти; підготовку та підвищення кваліфікації кадрів; плинність кадрів.

Проводиться оцінка роботи функціональної відомчої системи Державного комітету України з водного господарства, а саме управління комплексного використання водних ресурсів у частині оцінювання інформації, яка має надходити до Кризового центру протягом звітного періоду.

Результати рейтингової оцінки зосереджують увагу на необхідності покращення роботи, зростання значень показників, вчасне виконання запланованих робіт, підвищення активності тощо.

У зв'язку з тим, що Держводгосп виконує важливі загальнонаціональні функції, виникає необхідність визначення рівня еколого-економічної безпеки розвитку водогосподарського комплексу. Вона має оцінюватися за такими напрямками: економічна безпека, фінансова безпека, екологічна безпека, інвестиційна безпека, науково-технологічна, міжнародна, енергетична, соціальна, виробнича безпеки тощо (табл. 1).

Екологічне право, природоресурсне право, фінансове право

Таблиця 1. Напрями визначення еколого-економічної безпеки розвитку водного господарства України [5]

№ п/п	Показники	Нижня межа	Нижній поріг	Норма нижня	Порогове значення	Норма верхня	Верхній поріг	Верхня межа	Вагові коефіцієнти
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
<i>Економічна безпека</i>									
1.	Відношення темпу росту продуктивності праці до темпу росту заробітної плати, разів	0,3	0,5	1	не < 1	1,2	1,25	2	0,2014
2.	Частка бюджетного фінансування в наявних доходах, %	70	73	75	не < 75	93	96	100	0,7614
3.	Частка спеціального фонду в наявних доходах, %	10	15	25	не > 25	30	32	35	0,6687
<i>Фінансова безпека</i>									
4.	Рівень дефіциту державного бюджетного фінансування галузі, водогосподарських організацій, %	-3	-1	0	не > 5	0	2	5	0,8649
5.	Покриття дефіциту бюджетного фінансування за рахунок коштів спеціального фонду, %	5	10	12	не > 30	25	28	30	0,1784
6.	Обсяг трансфертів із державного бюджету, %	3	5	8	не < 70–95	10	15	20	0,7264
7.	Амплітуда коливань бюджетних видатків, %	8	10	15	не > 15–20	20	24	28	0,5797
<i>Екологічна безпека</i>									
8.	Показник проникнення страхування від стихійних явищ (повені, паводки, підтоплення) у сферу водного господарства, %	20	25	30	30–40	40	45	50	0,2879
9.	Показник «щільності страхування», %	50	60	70	80	85	90	95	0,1675
10.	Частка довгострокового страхування в загальному обсязі, %	15	20	25	30	35	40	50	0,1135
11.	Рівень страхових виплат, %	10	15	20	25	27	30	33	0,2115
<i>Інвестиційна безпека</i>									
12.	Обсяг інвестицій, %	20	25	30	35	40	45	50	0,8241
13.	Прямі державні інвестиції, %	20	25	35	35–60	60	70	80	0,6987
14.	Частка прямих державних інвестицій у загальному обсязі інвестицій, %	70	75	80	80–98	98	99	100	0,8731
<i>Науково-технологічна безпека</i>									
15.	Спеціалісти, які виконують науково-технічні роботи у профільних інститутах галузі, %	5	7	10	12	15	17	20	0,1749
16.	Частка підприємств, що впроваджують інновації в загальній кількості, %	55	60	65	65–75	75	85	95	0,3216
17.	Винахідницька активність наукових працівників	0,7	0,75	0,85	1	1,2	1,4	1,5	0,1813
18.	Відношення кількості впроваджених об'єктів промислової власності до зареєстрованих, %	65	75	80	100	95	90	85	0,2344
19.	Частка інновацій, %	3	5	7	10	15	20	25	0,3889
20.	Активність створення нової техніки, %	92,5	95	97,5	100	125	150	175	0,4218

Екологічне право, природоресурсне право, фінансове право

Продовження таблиці 1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
21.	Співвідношення частки фундаментальних досліджень, прикладних досліджень, науково-технічних розробок у загальному обсязі, %	30:12:58	25:15:60	20:17:63	10:20:70	9:22:69	8:24:68	7:25:68	0,067:0,754:0,947
22.	Обмін досвідом з передовими країнами світу в галузі НТП (науково-технічного прогресу), %	25	35	45	60	65	70	75	0,2546
<i>Міжнародна безпека</i>									
23.	Участь у міждержавних проєктах, %	75	80	85	90	92	93	95	0,9756
24.	Ефективність виконання міжнародних проєктів, %	60	70	75	80	85	90	95	0,1258
25.	Зацікавленість сторін у співпраці, %	60	65	70	75	80	85	90	0,3237
26.	Комплексність міжнародної співпраці, %	75	85	87	90	95	97	100	0,3025
27.	Забезпечення мінімізації ризиків настання стихійних явищ, %	92	95	97	100	120	140	150	0,07985
28.	Мінімізація обсягів збитків, %	85	90	95	100	125	150	175	0,4213
29.	Удосконалення системи протипаводкового управління, %	92,5	95	97,5	100	150	175	200	0,6795
30.	Удосконалення водно-екологічної ситуації на транскордонних об'єктах, %	105	110	115	120	135	150	165	0,7852
<i>Енергетична безпека</i>									
31.	Ступінь забезпечення водного господарства паливно-енергетичними ресурсами, %	93	95	97	100	110	115	120	0,1112
32.	Частка домінуючого паливного ресурсу у споживанні паливно-енергетичних ресурсів, %	37	40	43	45	48	50	53	0,3578
33.	Ступінь залежності водного господарства від паливно-енергетичних ресурсів, %	5	10	20	30	32	34	35	0,0824
<i>Соціальна безпека</i>									
34.	Відношення середньої зарплатної плати працівників водного господарства до прожиткового мінімуму, разів	2	3	3,5	4	4,5	5	6	0,2145
35.	Відношення мінімального розміру пенсії до прожиткового мінімуму, разів	1,25	1,5	1,75	2	2,5	3	4	0,0819
36.	Частка найбільш забезпечених працівників до їх загальної кількості, %	15	20	25	30	33	35	40	0,0544
37.	Частка витрат на харчування, %	10	15	20	25	30	35	37	0,1186
38.	Рівень плинності кадрів, %	5	7	10	15	16	17	18	0,3012
39.	Рівень забезпеченості житлом, %	65	70	75	80	85	90	100	0,6784
40.	Ступінь професійної захворюваності водогосподарників, %	20	30	40	50	52	55	57	0,09456
41.	Рівень освіченості працівників водного господарства, %	30	40	45	50	55	60	65	0,2986
42.	Частка студентів водогосподарських спеціальностей у загальній кількості, %	13	15	20	25	30	33	35	0,1215
<i>Виробнича безпека</i>									
43.	Ступінь зносу основних засобів водного господарства, %	17	20	25	30	35	40	45	0,6879

Продовження таблиці 1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
44.	Ліквідація основних фондів водного господарства, %	10	20	30	40	42	43	45	0,3382
45.	Завантаженість систем водоподачі, %	93	95	98	100	102	105	107	0,0856
46.	Матеріаломісткість галузі, %	45	50	55	60	65	70	75	0,3214
47.	Фондомісткість галузі, %	50	55	60	65	70	72,5	75	0,4116
48.	Реальний розвиток водного господарства, %	93	95	100	не <100	125	150	175	0,7548

Еколого-економічна безпека водогосподарсько-меліоративного комплексу означає, що він здатний зберігати стійкість до внутрішніх і зовнішніх загроз, своєчасно і в повній мірі виконувати покладені на нього державні функції при збереженні екологічної рівноваги навколишнього середовища.

Економічна безпека являє собою універсальну категорію, що відбиває захищеність суб'єктів соціально-економічних відносин на всіх рівнях, починаючи з державного і закінчуючи кожним її громадянином. *Економічна безпека* водогосподарсько-меліоративного комплексу передбачає такий стан, за якого гарантується найбільш ефективно використання ресурсів, фінансів, персоналу, інформації, прав, техніки і технології для стабільного функціонування та динамічного науково-технічного й соціального розвитку, запобігання внутрішнім і зовнішнім негативним впливам.

Не менш актуальними для водного господарства є *фінансова, міжнародна, інвестиційна, науково-технологічна та інші безпеки*. *Фінансова безпека* діяльності Держводгоспу та його структурних підрозділів є визначальною і характеризується такою бюджетною системою, яка буде збалансованою, стійкою до внутрішніх і зовнішніх негативних загроз (наприклад, світова економічна криза, внутрішня політична криза), здатною забезпечити ефективно функціонування водного господарства та його економічне процвітання. У свою чергу на суб'єктах водного господарства лежить відповідальність за ефективно використання бюджетних коштів.

Не менш важливими питаннями є можливості інвестувати водне господарство, максимабільний захист національних інтересів на міжнародному просторі.

Звідси визначимо, що ж таке зовнішня безпека водного господарства. *Зовнішня безпека* водного господарства — це відповідність міжнародної діяльності загальнонаціональним інтересам, що забезпечує мінімізацію екологічних і економічних збитків країни і створення сприятливих умов розвитку для водного господарства.

Інвестиційна безпека водного господарства передбачає зростання обсягів державних і надходження іноземних інвестицій при розумному їхньому співвідношенні. Інвестування водного гос-

подарства повинне забезпечити фінансування впровадження науково-технічних розробок, розвиток інноваційної інфраструктури.

Потрібно забезпечити належну *технологічну та інтелектуальну безпеку* водного господарства, що включає власний науково-технологічний та виробничий потенціал і забезпечує належне функціонування суб'єктів водного господарства, завдяки чому виконуються функції Держводгоспу та досягається загальнонаціональна безпека.

Важливим фактором *екологічної безпеки* є *водна безпека* розвитку економіки. *Водна безпека* — це стан, при якому забезпечується захищеність національних інтересів у водних відносинах від можливих загроз внутрішнього і зовнішнього характеру. Також це відповідний рівень забезпечення населення і промисловості водними ресурсами належної якості, який гарантує соціально-економічну стабільність у суспільстві, стійкий і якісний розвиток економіки і її зростання.

Не менш важливим є людський фактор розвитку водного сектора економіки. Отже, виділимо *соціальну безпеку* водного господарства — це такий стан розвитку водного господарства, який здатний забезпечити гідні умови праці та рівень життя працівників, їх професійний розвиток.

Методика рейтингової оцінки водогосподарських організацій та оцінка еколого-економічної безпеки розвитку водного господарства дозволяє аналізувати, відвертати і нейтралізувати реальні та потенційні загрози національним інтересам у галузі водного господарства на різних рівнях управління національною економікою.

Важливо, що Держводгосп у виконанні покладених на нього завдань є природним монополістом. Тому практика обчислення рейтингів дозволяє мати інформацію про діяльність стратегічно важливих підприємств. Методика визначення рейтингів відповідає методичним рекомендаціям щодо відслідкування динаміки основних економічних показників роботи стратегічно важливих підприємств і підприємств-монополістів (на основі індивідуального моніторингу підприємств) [6], а також слугує основою визначення узагальнених показників діяльності Держводгоспу [7].

Перспективним напрямом подальших наукових досліджень є доповнення показниками наведених видів безпек розвитку водного господарства, що дасть змогу якісніше оцінити власні позиції та визначити стратегічні пріоритети розвитку.

Таким чином, можна зробити висновки, що робота в умовах світової фінансової кризи та якість і кількість водних ресурсів в Україні вимагає необхідності впровадження якісної оцінки перспективного розвитку водного господарства, яка б дозволила, по-перше, попередити поглиблення водно-екологічної кризи і, по-друге, забезпечити економічну безпеку України в умовах переходу до сталого розвитку. Прагнення України стати повноправним членом Євросоюзу вимагає не лише економічних трансформацій та інших реформ, а й більш дбайливого ставлення до природних багатств з метою зміцнення внутрішньої й зовнішньої стабільності та безпеки.

Література

1. Хоружий П. Д. Шляхи збалансованого водокористування та водовідведення в Україні / П. Д. Хоружий, Т. П. Хомутецька, А. Л. Котельчук // Екологічний вісник. — 2007. — № 6 (46). — С. 7–9.
2. Кордюм А. Б. Основні напрями вдосконалення принципів управління водними ресурсами / А. Б. Кордюм // Вісник аграрної науки. — 2008. — № 1. — С. 48–53.

3. Яцик А. В. Водні ресурси в контексті екологічної безпеки та збалансованого розвитку держави / А. В. Яцик // Екологічний вісник. — 2007. — № 6 (46). — С. 21–25.

4. Положення про Державний комітет України по водному господарству : затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 27 червня 2007 р. № 882 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=882-2007-%EF>.

5. Методика розрахунку рівня економічної безпеки України : затверджена Наказом Міністерства економіки України від 02.03.2007 р. № 60 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.me.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=97980&cat_id=38738.

6. Методичні рекомендації щодо відслідкування динаміки основних економічних показників роботи стратегічно важливих підприємств і підприємств-монополістів (на основі індивідуального моніторингу підприємств) : Науково-дослідний інститут Міністерства економіки України. — Київ, 2001. — 51 с. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://me.kmu.gov.ua/control/uk/publish/printable_article?art_id=37880.

7. Методичні рекомендації щодо формування узагальнених показників діяльності міністерств : затверджені Наказом Міністерства економіки України від 26.08.2008 р. № 389 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://me.kmu.gov.ua/control/en/publish/printable_article?art_id=121194.

Подано до редакції 25.05.2010 р.

УДК 658.14

О. Ю. Попова

*канд. екон. наук,
докторант,
ДВНЗ «Донецький національний
технічний університет»*

ВЗАЄМОДІЯ ФОРМ КАПІТАЛУ В СИСТЕМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ СПРЯМОВАНОСТІ РОЗВИТКУ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Сучасна політика управління господарською діяльністю повинна бути доповнена знаннями про складні взаємозв'язки між екологічними й економічними системами, розробкою дієвих інструментів досягнення економічних цілей розвитку з урахуванням екологічної компоненти. Динаміка сучасного економічного росту як в Україні, так і у світовому

масштабі призводить до порушення природної екологічної рівноваги внаслідок розширення обсягів споживання природних ресурсів, нарощування темпів забруднення довкілля. У цих умовах докорінно змінюється відношення суб'єктів господарювання до способів залучення, обміну і споживання штучних ресурсів, компонентів довкілля, що проявляється

© О. Ю. Попова, 2010